

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Šeimos likimas, apibrėžtas dingstančios ir išnyrančios Lietuvos

2013-09-02

ŽURNALAS: KULTŪROS BARAI

TEMA: Lietuviai išeivijoje

AUTORIUS: Astrida Petraitytė

DATA: 2013-09

Šeimos likimas, apibrėžtas dingstančios ir išnyrančios Lietuvos

Astrida Petraitytė

Su Karolina MASIULYTE-PALIULIENE kalbasi Astrida Petraitytė

Milašiško liūdesio persmelkta vaikystė

Pradėkime nuo pradžios – kur prabėgo Jūsų vaikystės dienos, ką iš jos atsinešėte?

Gimiau Paryžiuje, buvau ketvirtas vaikas šeimoje. Ir mano mama paryžietė. Jos tėvai – emigrantai iš Lietuvos, atvykę į Prancūziją XX a. pradžioje. Tada Lietuva buvo carinės Rusijos dalis, bet netrukus, 1918 m., paskelbė Nepriklausomybę, ir jie svajoto sugrįžti. Arba kad bent jų trys dukros susituoktų su lietuviais. Aš, dar būdama vaikas, suvokiau, kad ne taip seniai vėl atsitiko kažkas, dėl ko negalime gyventi Lietuvoje... Ypač jaučiau, koks ilgesys apėmęs mamą, – juk ji buvo „persodinta“ du kartus. Gimusi Paryžiuje, čia susipažino ir susituokė su lietuviu iš Panevėžio, jos vyras (mano tėvelis) norėjo grįžti į Lietuvą, jiedu grįžo, gyveno čia dešimt metų, bet, 1940-aisiais užėjus sovietinei okupacijai, turėjo iš jos bėgti. Mamą, žinoma, traukė Paryžius, o tėvelis norėjo emigruoti ten, kur vyko dauguma, – į Kanadą ar JAV, kad galėtų būti tarp lietuvių. To padaryti nepavyko ir, keletą metų dar pagyvenę kartu Paryžiuje, jie, galima sakyti, pasuko skirtingais keliais. Po karo tėvelis Paryžiuje nerado darbo, jam buvo sunku pritapti, o lietuvių Prancūzijoje liko nedaug. Su čia gyvenusiais tautiečiais tėvelis artimai bendravo, pas mus į svečius ateidavo ir Pranas Gailius, ir Antanas Mončys, ir Vytautas Kasiulis... Lankydavosi legionieriai lietuviai, grįžę iš Afrikos, mat tėvelis 1944 m. pats tarnavo legionierių dalinyje, gavo ordiną už drąsą per kovas

Elzase, vylėsi, kad galės ir Lietuvą išlaisvinti.

Gyvenome netoli Eiffelio bokšto, gana aristokratiškame 16-ajame kvartale. Mano vaikystėje Paryžius dar dvelkė šilta kaimo atmosfera: mažos parduotuvėlės, visi kaimynai pažįsta vieni kitus, reikalui esant, ateina į pagalbą... Aiškiai jautėme, kaip skiriamės nuo turtingų gretimai gyvenančių šeimų, bet kartu jų gyvensenos etiką priėmėme kaip sektingą pavyzdį. Kai tose šeimose apsilankydavau, man imponavo gražus elgesys, intelektualūs pokalbiai, kurių temos vis būdavo susijusios su kultūra. Tai padarė man įtaką.

Tėvelis, puikiai mokėjęs anglų ir rusų kalbas, tapo BBC radijo žurnalistu ir išvažiavo į Londoną. Man tada buvo penkeri metai, skaudžiai prislėgė šeimos iširimasis, tad mano vaikystė nebuvo laiminga. Retkarčiais tėvelis atvažiuodavo, bet mama visai nebenorėjo su juo bendrauti, vos du kartus leido jam aplankyti mus namuose... Kartą išvykdamas jis pamiršo savo dantų pastą, pamenu, tai buvo angliška „Mc Clean“... Aš ją pasiėmiau ir kasdien po truputėlį jos suvalgydavau, kad prisiminčiau tėvelį (vėliau norėjau tos dantų pastos nusipirkti, bet niekur neradau).

Tėveliui išvykus, grįžome prie prancūzų kalbos, tad nuo penkerių metų ir aš kalbėjau tik prancūziškai. Mama labai gražiai minėdavo Lietuvą, bet laikė ją prarastuoju Rojumi, į kurį niekada nesugrįšime.

Tačiau lietuvybę, kaip savo tapatybės dalį, suvokėte anksti?

Matyt, paveikta savo sesers ir jos vyro Eduardo Turausko, mama atidavė mane į labai gerą mokyklą. Lankiau katalikių mergaičių gimnaziją, bet jaučiausi nesmagiai – buvome neturtingi, o ten mokėsi Paryžiaus grietinėlės atžalos: mergaitės atveždavo vairuotojai, mūvintys baltomis pirštinėmis, jie atidarydavo duris ir palinkėdavo: „Geros dienos, panele.“ Kartais ir į rytinę maldą seselės (tai buvo Šv. Pranciškaus Ksavero ordinas) įterpdavo: „už tas, kurios į mokyklą atvažiuo metro“, ir su užuojauta žvelgdavo į mane... Bet dabar galiu įvertinti, kad mokytojai buvo aukštos kvalifikacijos. Man gana sunkiai sekėsi atitikti tą lygį, nes kamavo liūdesys dėl iširusios šeimos, niekaip negalėjau susikaupti, o ir namuose beveik niekas man nepadėdavo ruošti pamokų, mama dirbo. Vis dėlto kai kurios mokytojos buvo jautrios. Pavyzdžiui, viena iš turistinės kelionės po Izraelį atvežė man atviruką su „Tėve mūsų“ lietuvių kalba. Paaiškinusi, kad Jeruzalėje ši malda atspausdinta visomis kalbomis, ji pridūrė: „Niekada nepamiršk, kad esi lietuvė.“ Buvo taip netikėta girdėti tai iš mokytojos prancūzės! Tada rimtai susimąščiau apie savo šaknis.

Ilgėjausi tėvelio, norėjau normaliai su juo bendrauti. Kai man sukako šešiolika, mama leido nuvykti į Angliją. Aplankiusi tėvelį, supratau, kad tikrasis lietuvybės puoselėtojas buvo jis. Gyveno kukliai, nes siūsdavo pinigų šeimai, ir liūdnai – be mūsų jam buvo sunku. Ten viešėdama mačiau: jis skaito lietuviškai, kalba lietuviškai, bendrauja su lietuviais. Palaikė ryšius ir su Lietuva, kartu su draugu buvo įkūręs mažą įmonėlę, priimdavo lietuvių amerikiečių užsakymus, pavyzdžiui, nusiūsdavo jų šeimoms Lietuvoje šiltų rūbų, kitų daiktų. Tada supratau, ko man visą laik trūko, – ne tik tėvelio, bet ir lietuvybės. Jo santykis su lietuvybe buvo gilesnis negu mamos – jis, panašiai kaip Algirdas Julius Greimas, norėjo po Stalino mirties sugrįžti ar bent palaikyti intelektualinius ryšius, kad nepalikėtų Lietuvos vienos. Susirašinėjo su tėvynėje

likusiais savo ir mamytės artimaisiais, su draugais, kurių daug turėjo iš jaunystės laikų, – su Juozu Miltiniu, su Uogintais... Gaila, aš, kalbėdama su mamyte tik prancūziškai, buvau jau pamiršusi lietuvių kalbą, kuria mes bendraudavome, kai šeima dar gyveno kartu. Tad su tėveliu irgi kalbėjau prancūziškai.

O būdama septyniolikos, 1966-aisiais, dalyvavau Lietuvių jaunimo pasauliniame kongrese Čikagoje ir Niujorke. Ten susipažinau su tėvelio seserimi Ona Masiulyte, kuri prieš karą buvo Masiulio knygyno Panevėžyje vedėja. Ji emigravo kartu su savo mama, bet, kai aš nuvykau, ši mano močiutė jau buvo mirusi. Apsilankiusi pas tetą, kuri gyveno kartu su ponia Mikšiene, galima sakyti, „atėjau į Lietuvą“ – tai buvo dar ryškiau negu pas tėvelį. Vienas kambarys buvo apstatytas etnografiškai nelyg Rumšiškių muziejuje, ten mačiau prikrauta tiek rūkytos mėsos, kad net karui ištikus nepritrūktų... Teta iškepė kalakutą, visą man vienai, vis ragino valgyti ir viskuo domėjosi – kaip man sekasi, kuo ketinu tapti, o pati pasakojo apie jau mirusius mano senelius, apie Panevėžyje turėtą knygyną. Ten aš pajutau, kas yra tikra lietuviška šeima, nors su manimi ji kalbėjo prancūziškai (buvo studijavusi Belgijoje). Nustebau, kaip per tiek metų tėvelis sugebėjo nuo mano tetos ir močiutės nuslėpti, kad nebegyvena su mama, aš tos paslapties irgi neišdaviau. Viešėdama ten įsitikinau: lietuviai Amerikoje yra galinga jėga – Čikagoje jų gyveno milijonas! Visi aplinkui kalbėjo tik lietuviškai, tai man padarė stiprų įspūdį, panorau išmokti lietuvių kalbą. Į Paryžių parašiau laišką savo dėdei Turauskui, kad nuo rudens norėčiau pas jį imti lietuvių kalbos pamokas. Jis atsakė mielai padėsiąs. Bet nespėjau grįžti, o jis staiga mirė, ištiktas insulto. Teta Ona gaudavo laikraštį *Draugas*, ten ir perskaitėme šią liūdną žinią.

O kokius mokslus buvo baigę Jūsų tėvai?

Mama tais laikais – apie 1925-uosius – buvo viena iš nedaugelio merginų, išlaikiusių gimnazijos abiturą. Tėvelis, Panevėžyje baigęs Balčikonio gimnaziją, atvyko į Paryžių studijuoti ekonomikos Sorbonoje. Ten mokėsi dvejus ar trejus metus. O susituokęs su mama tuoj išvyko į Lietuvą, kur jau gyveno vyresnioji žmonos sesuo, ištekėjusi už Eduardo Turausko.

Tuomet močiutė įtikino ir senelį, kad nebėra prasmės ilgiau pasilikti Prancūzijoje, nes dvi dukros ištekėjusios už lietuvių, o Lietuva jau laisva. Nors senelis Jurgis Jankauskas nuo 1925 m. dirbo Londone pas lordą Cholmondeley, o močiutė liko Paryžiuje ir čia augino dukras, bet jie buvo tikra šeima – vieni kitus nuolat lankydavo. Senelis iškart pritarė močiutės planams, ir ji su jauniausia, keturiolikmete dukra Birute 1933 m. grįžo į Lietuvą. Senelis toliau dirbo Londone, o šeimą lankė dabar jau Lietuvoje. Tačiau man vis dar mįslė, kodėl seneliai tarpusavy nesikalbėjo lietuviškai.

Kalbėdavosi prancūziškai?

Prasta prancūzų kalba, bet dažniau lenkiškai. Abu puikiai mokėjo rusų ir lenkų kalbas. Kai įsikūrė Paryžiuje (tai buvo Oskaro Milašiaus laikai), palaikė ryšius su lietuviais, bet prisiregistravo kažkodėl Lenkijos ambasadoje. Man mįslė ir tai, kodėl jų pavardė (taip pat ir mano mamos) buvo tapusi *Yankowski*, nors abu kilę iš Aukštaitijos. Jie nenorėjo būti laikomi rusais, nenorėjo, kad šie juos asimiliuotų. Močiutė mokėsi Peterburge – spaudos draudimo laikais mano prosenelis, jos tėvas Jonas Jurgelionis su vaikais išvyko

į Peterburgą, norėdamas suteikti jiems išsilavinimą, o pats dirbo Katalikų konsistorijoje. Mano močiutė lankė Šv. Katerinos mokyklą, tad rusų kalbą ji labai gerai išmoko. Bet kiekvieną vasarą grįždavo į gimtinę, kur tarp savęs visi kalbėdavosi lietuviškai. Vėliau supratau, kad lietuviškai ji rašė irgi nelabai gerai.

Gal Lietuvoje augo bajoriškoje aplinkoje? Ten lenkų kalba buvo įprasta...

Reikės man dar patyrinti savo šeimos istoriją, kad geriau viską suprasčiau. Galima sakyti, pagrindinė mano giminės tema – Lietuva, tai dingstanti, tai vėl išnyranti. Ir mano sugrįžimas šį motyvą pakartojo.

Lietuvišką šeimą sukūrėte dar negrįžusi į Lietuvą?

Su būsimu vyru Arūnu susipažinau Paryžiuje. Abu buvome išauklėti patriotiškai. Mano vyras gimęs Amerikoje, Konektikute, netoli Niujorko. Jo tėvai iš Lietuvos pasitraukė 1944-aisiais, keletą metų praleido „dipukų“ stovykloje Vokietijoje, o 1949 m. visa didelė Paliulių šeima emigravo į JAV, įsikūrė Vaterburyje, Konektikute, kur buvo didelė lietuvių bendruomenė. Iki septynerių metų Arūnas kalbėjo tik lietuviškai, anglų kalbos išmoko vėliau. Kai mes susituokėme, Lietuvoje netrukus prasidėjo Sąjūdis, todėl dažnai atvažiuodavome.

O pirmą kartą apsilankiau Lietuvoje, paskatinta tėvelio. 1977-aisiais atvažiavome su juo ir broliu Laurynu kaip „turistai“ dešimčiai dienų ir tai buvo lemtingas posūkis – čia atvykusi supratau, kad Lietuvos man trūko visą gyvenimą.

Kitų metų vasarą atvažiavau į emigrantų vaikams skirtus lietuvių kalbos kursus, kuriuos rengti sumanė Vilniaus universiteto rektorius Jonas Kubilius. Mums buvo organizuojamos ir ekskursijos. Nuostabi patirtis – galėjau pabendrauti su tėvelio jaunystės draugais, su dėde (tėvelio pusbroliu) Tadu Masiuliu, su tetomis, iš kurių daug sužinojau.

Ar sovietmečio atmosfera Jūsų neslėgė?

Dažnai esu sakiusi, kad Vilnius man tada pasirodė lyg po karo. Buvo nemažai vietų, aptvertų tvoromis, kur draudžiama eiti. Už tvorų slėpėsi griuvėsiai – gražių pastatų liekanos. Viskas atrodė keista, ore tvyrojo Oskaro Milašiaus poezijos nuotaika – liūdesys, praeities nostalgija. Greitai supratau, kad daugelis žmonių sako viena, o daro kita, gyvena ne pagal primetamus, bet pagal savo įsitikinimus. Pamenu, mano teta Alma, kai eidavome gatve ir kalbėdavomės, vis atsisukdavo, ar kas neseka iš paskos... Ji pirmoji papasakojo man apie tremtį – beveik visi iš artimųjų, pasilikusių Lietuvoje, buvo ištremti. Kai vieną vakarą apsilankiau pas tetą, ji uždėjo ant telefono pagalvę, bet vis tiek kalbėjo pašnibždomis. Iš slaptavietės komodoje ištraukė išsaugotą mažą trispalvę juostelę, segamą prie kostiumo... Tada niekas nesitikėjo, kad Lietuvai pavyks kada nors ištrūkti iš Sovietų Sąjungos, bet jaučiau labai stiprų patriotizmą, pasipriešinimą svetimai santvarkai. Žmonės negalėjo atvirai kalbėti, bet jie dainuodavo ar kaip kitaip išreikšdavo savo jausmus.

Dvi asmenybės pusės – rimtumas ir humoras

O kaip susiklostė Jūsų profesinė veikla, kaip kilo mintis tapti aktore?

Vaidinti pamėgau dar vaikystėje. Žaisdama su vaikais sumanydavau visokių inscenizacijų, kurdavau įvairius personažus. Namuose atmosfera buvo liūdna, bet man atrama tapo vyresnysis brolis ir nuostabi močiutė Elena Jankauskienė. Mama dirbo, ji neturėjo laiko užsiimti nei mumis, nei buitimi. Namų jaukumą kūrė močiutė, nors ir ji dirbdavo – buvo senų rusų aristokračių kompanionė (skaitydavo joms rusiškai ir prancūziškai, kalbėdavosi apie caro laikus). Trumpam užbėgusi į mūsų namus, ji greit paruošdavo kokias nors salotas ar iškepėdavo pyragą. Tai buvo taip gražu, aš net norėjau gyventi su močiute, bet nebuvo galimybės.

Brolis Petras, penkiolika metų vyresnis už mane, tada buvo medicinos studentas. Jis labai domėjosi teatru. Tuo metu naują teatrą Prancūzijoje buvo įkūręs Jeanas Vilaras, kuris rėmėsi aktoriais kaip visa ko pagrindu, – jam net dekoracijų nereikėjo. Galima tai vadinti „liaudies teatru“, bet lygis buvo aukštas. Bilietai nebrangūs, todėl Petras kas sekmadienį eidavo į spektaklius, o po to man pasakodavo, ką matęs, – puikiai mokėjo perteikti savo išpūdžius. Vienąkart nusivedė ir mane, trylikametę. Žiūrėjau „Makbetą“. Apėmė noras ne „tapti aktore“, bet atsidurti su vaidintojais ant scenos. Žinoma, apie šią profesiją tada nieko neišmaniau. Močiutė, pati Peterburge vaidinusi savo brolio Kleopo Jurgelionio suburtoje mėgėjiškoje lietuvių trupėje, parašė laišką Miltiniui: mano Karolina nori tapti aktore – ką daryti? Šis atsakė nematęs jokių problemų, aš turinti eiti į Charles'io Dullino mokyklą, kurioje ir jis mokėsi. Taip ir padariau – po abitūros lankiau šios dramos mokyklos kursus, o joje dar buvo žmonių, prisimenančių Miltinį, kuris ir man, ir kitiems asocijavosi su Lietuva, į mane dažnai net kreipdavosi ne vardu, o sakydavo: „Lietuva, į sceną!“ Ir vis klausinėdavo, ką dabar Miltinis veikia, ką stato? Iš močiutės susirašinėjimo su juo žinojau, ką atsakyti: stato „Edipą karalių“ ar pan. Paskui įstojau – paskaičiusi Oskaro Milašiaus poemą – į dramos mokyklą (ne į Konservatoriją, bet į kitą aukštąją, irgi valstybinę). Netrukus pradėjau vaidinti įvairiose trupėse. Kadangi esu aukšta, pagal fizinius duomenis labiau tikau klasikinėms pjesėms. Visi tie rimti dalykai mane traukė, bet greitai supratau, kad noriu ir kažko kito. Nuo mažų dienų iš kasdienybės rūpesčių mane išvaduoavo humoro jausmas. Nutariau parašyti pjesę monospektakliui, žvelgdama per humoro prizmę, draugai mane labai palaikė. Pjesė „Kodėl taip yra?“ pasisekė ir atvėrė man kitas duris. Tai keturi monologai, aš pati suvaidinau keturis skirtingus personažus. Tarp jų buvo ir močiutė iš Sovietų Sąjungos – pašiepiau tą sovietinį pamišimą dėl eilių: būtinai reikia stoti į eilę, nors nežinai, ką ten parduoda... Šį spektaklį Paryžiaus kavinėje-teatre *La Soupap* pamatė kažkas iš televizininčių, ir buvau pakviesta į televiziją – mūsų trupė vaidindavo triskart per savaitę, viskas buvo filmuojama. Nors ne visai analogiška laida kaip, pavyzdžiui, „Dviračio šou“, tačiau bendrumų yra – tai humoristiniai vaizdeliai iš kasdieninio šeimos ar politinio gyvenimo. Mes patys rašydavom trumpus skečius, jeigu juos priimdavo, tuoj pat ir nufilmuodavo. Ši dvidešimties minučių trukmės TV laida buvo labai populiari, ją rodydavo kas vakarą prieš žinias. Tai suteikė ir mums populiarumo, žmonės atpažindavo gatvėse – dar ir dabar kai kam iš vyresnės kartos paryžiečių atrodo, kad mane pažįsta, tik nežino, kur buvome susitikę... Ši mano veikla truko beveik septynerius metus, tai buvo labai sėkmingas etapas. Pavyko suderinti dvi savo asmenybės puses – rimtą požiūrį ir humoro jausmą.

Regis, ir Nijolę Sadūnaitę esate suvaidinusi?

Paryžiaus lietuvių bendruomenės kunigas Jonas Petrošius, kuris man buvo tarsi dvasinis tėvas, davė paskaityti Sadūnaitės dienoraštį. Patyriau tikrą šoką – visa tai vyksta dabar Lietuvoje! Norėjosi pareikšti bent moralinį palaikymą. Pamaniau: šį dienoraštį galima adaptuoti scenai ir vaidinti. Mes tai padarėme su mano bičiuliu, taip pat aktoriumi Kristupu Mončiu, skulptoriaus Antano Mončio sūnumi. Jis vaidino visus tardytojų (Pilelio, Rimkaus) vaidmenis, Sadūnaitės brolių Joną, o aš – Nijolę. Šį spektaklį prancūzų kalba nuo 1987-ųjų rodėme trejetą metų dažniausiai Šv. Eustachijaus teatre, kuris įrengtas puikiame rūsyje (kriptoje). Dalyvavome įvairiuose festivaliuose. Ugnė Karvelis ragino spektaklį nufilmuoti. Jonas Statkus, *TV Arte* kanalo dokumentinių filmų režisierius (Jūratės Statkutės de Rosales sūnus), taip ir padarė. Taigi spektaklis yra įrašytas į vaizdajuostę. Kai Lietuvoje prasidėjo Sąjūdis, pamaniau: esame to paties medžio šakos, antraip negi būtume sugalvoję statyti spektaklį apie rezistenciją? Jo pabaiga tokia: Sadūnaitė su broliu Jonu meldžiasi bažnyčioje, tyliai perduodami vienas kitam žinias, o už durų lūkuriuoja KGB agentai. Paskutinis Nijolės sakiny: „Vieną dieną Lietuva bus laisva ir mes niekad nebeišsiskirsim.“ O jau kitais metais, 1990-aisiais, Sadūnaitė atvažiavo į Paryžių – tiesiog fantastika! Visas tas periodas buvo ypatingas, svarbiausia – patys vidujai išgyvenome tai, kas vyksta Lietuvoje. Kartą vienas Panevėžio teatro aktorius parodė man straipsnį *Pravdoje*, koneveikiantį „melagingą“ mūsų spektaklį, – puiki reklama.

Kaip Jūsų profesinė veikla klostėsi toliau, po šio paryžietiško „sąjūdžio“?

Kaip tik tuo metu susituokėme su Arūnu, ypač svarbus įvykis buvo dukros gimimas. Mus abu traukė Lietuva. Dažnai apsilankydavome – tris kartus iš Paryžiaus vykome traukiniu per Berlyną, kai toks dar važiuodavo. Galiausiai nutarėme čia įsikurti. Arūnas įsteigė kelionių agentūrą *Baltic Clipper* (dabar iš jos yra pasitraukęs), ėmė prekiauti sporto reikmenimis. Kai Lietuva tapo nepriklausoma, Masiulio knygyną gražino mano tėveliui, tada jis buvo dar gyvas. Tai didžiulis įvykis mūsų gyvenime. Mudu su vyru ėmėmės atkurti šį knygyną Panevėžyje, o Vilniuje įsteigėme Prancūzų knygynėlį ir dar keletą kitų. Prasidėjo naujas mano gyvenimo etapas – jau be teatro. Nesigailėjau, kad aktorės gyvenimas tapo gražia praeitimi, nes nauja veikla irgi buvo labai įdomi. Mes penkiolika metų laikėm knygynus, paskui išnuomojome patalpas leidyklai *Alma littera*. Galėjau grįžti prie visuomeninės – taip pat ir teatrinės – veiklos: prieš ketvertą metų įkūriau lietuvių, mokačią prancūziškai, teatro trupę *Clef*. Esame parengę tris spektaklius prancūzų kalba, pavyzdžiui, prancūzų autorės „Madame Ka“ – tai keletas trumpų absurdo pjesių su devyniolika personažų. Vaidinome *Meno forte*, gastroliavome po Lietuvą. Paskui man kilo mintis pastatyti spektaklį apie Paryžių, pasiteiravau aktorių, koks yra *jų* Paryžius? Vieniems tai Mulen Ružas, kitiems prancūziškos dainos, kažkuris sakė noris suvaidinti lietuvi, sunkiai besiverčiantį Paryžiuje... Aš parašiau net ne pjesę, o labiau pretekstą vaidinimui, pasitelkę improvizacijas, sukūrėme spektaklį su dainomis ir šokiais „Chanteraine gatvė 6“ – tai namas Paryžiuje, čia kartu su Žozefina gyveno Napoleonas, tapęs pirmuoju konsulu. Spektaklio esmė – šiandieniniai šio namo gyventojai, kai paspaudžia elektros mygtuką, kartais ima ir atsiduria visai kitoje epochoje... Man labai įdomu dirbti su šia trupe, visi man brangūs tarsi savi vaikai, repetuodama aš galiu, pavyzdžiui, šešias valandas išstovėti ant kojų, bet nepavargstu, o jie, nors turi kitus darbus, visą laisvalaikį skiria repetacijoms.

Susidaro įspūdis, kad Jūs, kol gyvenote Prancūzijoje, „sirgote“ Lietuva, o dabar,

gyvendama Lietuvoje, stengiatės čia pristatyti prancūzų kultūrą... Ar pasiilgstate gimtojo Paryžiaus?

Iš tikrųjų esu tarsi tiltas tarp dviejų kultūrų. Tai patvirtina ir mūsų dukra, kuriai buvo gal šešeri, kai čia įsikūrėme. Ji gyvena ir dirba Lietuvoje, niekur neketina išvažiuoti. Baigusi tarptautinio verslo studijas, imasi įvairių įdomių projektų, susijusių ir su Prancūzija.

Nesakyčiau, kad esu pasiilgusi Prancūzijos, nes visada galiu ten nuvažiuoti. Du tris kartus per metus nuvykstu, aplankau savo brolių, gyvenantį labai gražiam regione, kur daug viduramžiškų pilių, – Albi miestelyje prie Tulūzos. Žmonės ten malonūs, nejaučia įtampos, būdingos paryžiečiams. Žinoma, aplankau ir Paryžių, savo draugus, dauguma iš jų yra aktoriai, dar ir dabar vaidinantys. Ir jie mane Lietuvoje aplanko. Artimus ryšius palaikau su Kristupu Mončiu. Vis apima noras pasiklausyti prancūziškų dainų. Paryžius yra manyje ir jau niekur nedings.

Stengiuosi bent šiek tiek Prancūzijai pristatyti Lietuvą – štai baigiu versti Valdo Papievio romaną „Eiti“. Vienai stambiai leidyklai pateikėme 40 puslapių vertimą, ji pageidavo visos knygos – tai geras ženklas. Labai patinka versti poeziją, esu išvertusi Juliaus Kelerio, Eugenijaus Ališankos eilėraščių. Ališankos poezijos knygutė jau išleista Prancūzijoje. Išverčiau Marko Zingerio apysaką specifine žydu, jau dingusių iš mūsų gyvenimo, tema. Deja, mažai turime vertėjų į prancūzų kalbą, gal aš dar kai ką išversiu, nors tam beveik nebelieka laiko. Man rūpi, kad nebūtų užmiršti puikūs kūriniai, parašyti sovietmečiu, pavyzdžiui, Romualdo Granausko šedevras „Gyvenimas po klevu“, nes dabar visi pirmiausia domisi naujienomis. Beje, galima prisiminti, kad Prancūzijoje bestseleriu tapo Juozo Baltušio „Sakmė apie Južą“ (vertė Denise Yoccoz-Neugnot, regis, ir iš lietuvių, ir iš rusų kalbos, jai talkino Genovaitė Kabašinskienė), jau išėjo septyni (!) leidimai. „Sakmė...“ 1991 m. buvo apdovanota kaip geriausia užsienio autoriaus knyga. Joje daug gamtos detalių – tarkim, augalų vardai, kurių Prancūzijoje mes jau nebežinome.

O dar svajoju lietuvių autorių prancūziškai adaptuoti scenai, kad galėtume vaidinti ir keliauti po Prancūziją, pristatydami lietuvių literatūrą.

Be to, tiltas tarp dviejų šalių yra Lietuvos ir Prancūzijos asociacija, mano užduotis – kartą per mėnesį sugalvoti paskaitos temą, pakviesti pranešėją. Esu ne visos Lietuvos draugijos pirmininkė, vadovauju tik Vilniaus skyriui, bet man rūpi aplankyti provincijos bendruomenes, kurios gerokai apleistos. Dabar Vilniuje mums, asociacijai, mažiau svarbu organizuoti įvairius renginius – juk veikia Prancūzų kultūros institutas.

Yra nemažai asmenybių, siejančių Lietuvą su Prancūzija – tai ir Jūsų jau minėtas Oskaras Milašius, ir Romainas Gary... Esu girdėjusi Jus, skaitančią Milašiaus poeziją...

O, taip! Oskaras Milašius man labai artimas. Su Panevėžio dramos teatro aktore Ligita Kondrotaitė esame surengusios jo poezijos vakarą, ji skaitė lietuviškai ir prancūziškai, aš prancūziškai. Žadame programą pakartoti, pavažinėti po Lietuvą. Milašiaus kūryboje atspindėtas visas mano šeimos liūdesys, tėvynės praradimas. Mama skaitydavo Milašių ir verkėdavo, o aš, būdama ketverių metų, dar nemokėdama skaityti, daug jo eilėraščių deklamuodavau atmintinai. Tėvelis, kai dar gyveno su mumis,

sekmadienio rytais vedavosi mane į Luvrą, Egipto skyriuje kartą parodė statulėlę „Karomama“ ir pasakė: „Tu esi Karolina, o Karomama iš Egipto – tai tavo karalienė.“ Iš tikrųjų ji mane globoja, tos statulėlės nuotrauka, paryžietiškosios O. Milašiaus draugijos dovana, kabo virš mano darbo stalo.

Į mūsų kultūros lauką grįžta emigrantų kūriniai – štai turime Vytauto Kasiulio muziejų...

Kasiulio darbai sugrįžo Edvino Žuko, Valdo Papievio ir Editos Mildažytės pastangomis. Jie važiavo kalbėtis su ponja Kasiuliene, tam reikėjo kantrybės, su ja nebuvo lengva sutarti. Iš pradžių ji nieko nenorėjo atiduoti. Kai Papievio paklausiau, kodėl jis nedalyvaus muziejaus atidaryme, juk yra taip nusipelnęs, jis atsakė: „Kam įdomu, kad aš veždavau bulvių poniai Kasiulienei prijaukinti.“

Vieną Kasiulio darbą pamačiau dar vaikystėje: pats dailininkas mano broliui Petruui abitūros proga padovanojo paveikslą, labai liūdną – moteris, parimusi prie stalo... Visą vaikystę maniau, koks liūdnas tas Kasiulis... O paskui, kai Paveikslų galerijoje pirmąkart buvo surengta Kasiulio paroda, pamačiau, koks jis linksmas! Mes paveldėjome turbūt liūdniausią šio dailininko paveikslą, toks jau likimas.

Stengiatės pagerbti ir savo giminės žymiuosius žmones... Nepamiršote senelio knygnešio Juozo Masiulio, dabar, teko girdėti, remiate Eduardui Turauskui skirtą projektą...

Taip, rengiama knyga apie Turauską, tarpukario Lietuvos diplomata, Užsienio reikalų ministerijos pareigūną. Istorikė iš Panevėžio Joana Viga Čiplytė renka apie jį medžiagą, buvo nuvykusi į Ameriką, Hooverio institute studijavo Turausko archyvą. Norėčiau, kad dėdės palaikai iš Paryžiaus kapinių grįžtų į Endriejavą, kuriame jis gimė, – tą kraštą ir visą Lietuvą jis labai mylėjo. Tai padaryti įmanoma, tik reikia atlikti daug visokių formalumų.

O pagerbdama senelį knygnešį siekiu, kad Masiulio knygynas Panevėžyje – pirmasis lietuviškas šiame mieste – knygynu ir liktų. Juk dabar vyksta toks civilizacinis perversmas, kai iškilęs klausimas, ar apskritai išliks popierinės knygos, gal bus tik elektroninis jų variantas. Juk ranka jau neberašome, knygynai užsidaro visame pasaulyje. Panevėžyje mažėja gyventojų, daug kas dėl krizės ir korupcijos emigravo...

Knygnešystės fenomenas – fantastiškas, unikalus Europoje. Knygos padėjo atgimti Lietuvai. Todėl Masiulio knygyno sodelyje pastatėme koplytstulpį knygnešiams pagerbti.

Dar jaučiu įsipareigojimą parašyti knygą apie kitą savo senelį – Jurgį Jankauską. Jis buvo kulinaras, aukšto lygio specialistas, jam yra tekę ruošti puotas ir tūkstančių žmonių. Jo kulinarinė veikla Paryžiuje, Londone, Peterburge yra tokia įdomi! Turiu nemažai medžiagos. Pats senelis yra parašęs knygą *Apercus gastronomiques* („Gastronomijos apžvalga“). Ten sudėti jo receptai, kaip lietuviškus patiekalus adaptuoti prancūzų virtuvei. Tačiau tai ne tiek receptų rinkinys, kiek patarimai, kaip sveikai maitintis. Tą knygą jis parašė su mano močiutės broliu Antanu Jurgelioniu, žinomu gydytoju, Kūno kultūros rūmų statybos Kaune iniciatoriumi, pirmuoju jų direktoriumi. Kai Jurgelionis studijavo Paryžiuje mediciną, jis gyveno pas seserį, taip

susidraugavo su jos vyru. Bet įsivaizduokite – kulinarijos knyga, o pirmieji jos puslapiai skirti Lietuvai: mano senelis čia paaiškina, iš kur yra kilęs... „Gastronomijos apžvalga“ išleista prancūzų kalba, būtų įdomu ją išversti.

O dabar tvarkau archyvą – esu paveldėjusi šeimos laiškus, aprėpiančius gal šimtą metų. Panevėžio biblioteka turi fondą, kuriame kaupia rašytinį kraštiečių palikimą. Suklasifikavusi laiškus, perduosiu tam fondui. Juose atsispindi ir laimingas gyvenimas „smetoninėje“ Lietuvoje, ir tėvynės ilgesys, noras grįžti (nemažai laiškų rašyta pabėgėlių stovyklose), laukimas, nerimas, kur teks emigruoti, po to, jau įsikūrus Paryžiuje, nelengvas perėjimas prie prancūzų kalbos ir pan.

O kai grįžote į Lietuvą, kokią ją radote? Ar dar būta euforijos, ar jau vyravo nusivylimas – juk žmonės greitai prislėgė rūpesčiai dėl sunkios ekonominės padėties...

Iš pradžių, kai atvykome 1994-aisiais, dar buvo juntamas emocinis pakilimas. Deja, paskui apėmė nusivylimas, nes gudruoliai sugebėjo mikliai privatizuoti turtą, o idealistai liko be nieko...

Atsimenu šventišką nuotaiką, kai Lietuva 2004 m. įstojo į Europos Sąjungą, – žmonės su mažais vaikais išėjo į gatves, Katedros aikštėje buvo pavaizduotas didelis žemėlapis ir visi džiugiai vaikščiojo „po Europą“... Tarsi lengviau atsikvėpėme – esame europiečiai! Bet netrukus užgriuvo ekonominė krizė...

Ar nemanote, kad lietuviai pernelyg linkę dejuoti, todėl jų bėdos atrodo dar didesnės negu yra?

Taip, dejavimo esama per daug. Reikėtų ne verkėti, o veikti. Tuo tikslu mes su Povilu Urbšiu, kuris dabar yra Seimo narys, įkūrėme Panevėžyje judėjimą „Kartu“. Buvęs sąjūdininkas Urbšys stengiasi sugrąžinti žmonėms Sąjūdžio laikų viltį ir džiaugsmą, siekia ugdyti pilietiškumą, kad žmonės, užuot dejavę, veiktų, protestuotų. Aš, Prancūzijoje užaugusi, tam šimtu procentų pritariu. Jei prancūzams kas nors nepatinka, jie tuoj išeina į gatves! Ir mes Panevėžyje pradėjome protesto akciją prieš savivaldybę, kuri istorinėje miesto dalyje nori pastatyti dangoraižį. Per Urbšio rinkimų kampaniją parašų už jį surinkome dvigubai daugiau negu būtina, – panevėžiečiai tiki, kad jis gali atstovauti jų interesams.

Manau, per tą laikotarpį, kai žmonės buvo apgaudinėjami, net verčiami emigruoti, jie susivokė turintys veikti patys, nevalia leisti, kad viskam diriguotų vagys. Deja, Lietuvoje beveik neveikia savivalda. O juk turime daug resursų, ir žmonės yra puikūs, intelektualūs.

Būtent Panevėžį laikote savo „šaknų dirva“?

Taip, Panevėžį laikau savo gimtine. Ten visada nuvažiuoju, lankau senelio knygnešio Masiulio kapą, greta palaidotas ir dėdė Kuzma, taip pat knygnešys. Panevėžyje amžinojo poilsio atgulė mano vyresnioji sesuo Silvija, mirusi 2007-aisiais. Ten, prie artimųjų kapų, „klausiu“ patarimo, gaunu inspiracijų veiklai.

O kaip vertinate kultūrinę Lietuvos gyvenimą?

Nespėjame aplankyti visų renginių – toks jis turtingas! Ugnė Karvelis sakydavo: vienintelis produktas, kurį galime eksportuoti, – tai kultūra. Žinoma, dar sportas garsina Lietuvą – dabar Meilutytė. Turime ir kultūros talentų, pavyzdžiui, pasaulyje pripažintas šiuolaikinio meno atstovas Žilvinas Kempinas. Žinoma, mane ypač domina Lietuvos teatras – jis aukšto lygio. Eimuntas Nekrošius tikras genijus, jo spektaklius pagal Dante žiūrėjau po du kartus ir kaskart giliai emociškai paveikdavo. Į Rimo Tumino „Tris seseris“, „Vyšnių sodą“ irgi ėjau ne sykį. Vertinu Aušros ir Jono Jurašų spektaklius, puikiai perteikiančius emigracijos, tremties temas. Gaila, kad aš negaliu Lietuvoje vaidinti – mano prancūziškas akcentas pernelyg ryškus. Gal prieš dešimtmetį Igno Jonyno trumpo metražo filme „Sėkmadienis toks, koks jis yra“ suvaidinau prancūzę, pagrindinio herojaus (jį vaidino Regimantas Adomaitis) žmoną. Jei dar prisireiktų su prancūzišku akcentu kalbančios herojės, mielai imčiausi...

Dėkoju už pokalbį.